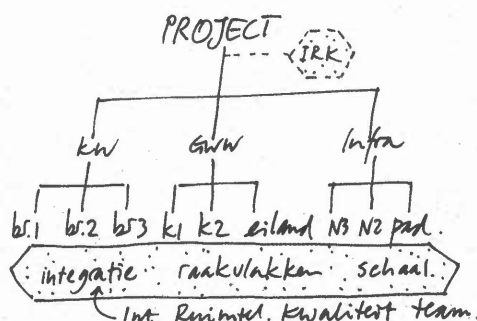

Ontwerper en aannemer zijn partners in hetzelfde team

Dat ontwerpers een plek claimen in de aanbestedingspraktijk van *design and construct* is logisch. Maar zowel het artikel van Martijn Franssen over aanbestedingen als de plankritiek van Hank van Tilborg over Kustwerk Katwijk in het juninummer van Blauwe Kamer, getuigen van een vooroordeel over de andere projectpartners en een rigide rolopvatting die het ontwerp niet waar kan maken, vindt Egbert Broerse.

Schets van de ideale inbedding van het ruimtelijk ontwerp in een projectorganisatie.

Van Tilborg concludeert: 'Kustwerk Katwijk illustreert dat het in de praktijk van markgerichte aanbestedingen nog ontbreekt aan goede bewaking van de ontwerpuitgangspunten.' Omdat mijn collega-ontwerpers van Ballast Nedam samen met ontwerpers van Rohde Nielsen het basisplan van Okra verder hebben uitgewerkt en gebouwd, valt zo'n stelling me waarschijnlijk extra op.

Design and construct-projecten kun je niet beoordelen met dezelfde maatstaven als een 'klassiek' ontwerp. Een ontwerp vormt als het goed is een antwoord op de opgave en de spelregels, dus die zijn onmisbaar in een planbespreking. Om er als ontwerpdiscipline iets van op te steken, zou ik daarom in *Blauwe Kamer* meer willen lezen over de (ontwerp)bijdragen in elke fase van een *design and construct*-project, de specifieke rollen en de context (proces, gunningscriteria, niet-winnende inschrijvingen).

Geïntegreerde contractvormen zijn vanaf 2000 in allerlei vormen – van *design and build* tot en

met *design, build, finance, maintain and operate* (DBFMO) – ingevoerd als breed gedragen reactie op een situatie die vroeg om een nieuwe aanpak. Vaak worden Europese aanbestedingsregels als oorzaak genoemd, maar die gaan over marktwerking en zeggen niets over rolverdeling en je kan ze goed of slecht toepassen. Belangrijker waren de drie volgende oorzaken. In de eerste plaats duurden plannen te lang: de uitvoering liep uit de planning en kosten liepen gierend uit de hand. Dit had onder meer te maken met de verleiding om extra werk te krijgen, om een nog mooiere oplossing toe te passen en met onderschatting van risico's. Bovendien bood de bouwsector aan om zijn uitvoerings- en onderhoudskennis in te zetten voor creatievere oplossingen voordat de opdrachtgever alles (planologisch) had dichtgetimmerd (de M van *maintain*). Ten slotte maakte de externe financiering grote nieuwe projecten mogelijk ondanks overheidsbezuinigingen (de F van *finance*).

Dit type projecten onderscheidt zich van de traditionele projecten (programma van eisen, ontwerp, bestek, aanbesteding, uitvoering) door de integratie van conceptvorming, technische uitwerking, budgetbewaking en specialismen rondom een door de opdrachtgever gespecificeerde vraag (programma van eisen, dialoog, aanbesteding, ontwerp, uitvoering). Gevolg is dat ontwerpuitgangspunten deels pas vorm krijgen – en dus bewaakt kunnen worden – na de gunning van een project.

Alles wat voor de gunning wordt meegegeven bepaalt de denkrimte en de ruimte voor creativiteit en integraliteit in de fases erna. Het kenniscentrum voor verkeer, vervoer en infrastructuur CROW noemt dit kortweg 'specificeren', het zo concreet mogelijk benoemen van de doelen waaraan de (ontwerp)oplossing moet voldoen, inclusief ruimtelijke thematiek in bijvoorbeeld een beeldboek of ambitiedocument. Maar een traditioneel bestek is geen document dat thuishoort in een geïntegreerd contract want dan bestelt de opdrachtgever gewoon een product. En als de opdrachtgever met zijn adviseurs niet kan omschrijven welke criteria hij aan de winnende bieding stelt, of als hij de creatieve vrijheid niet uit handen durft te geven, dan is een andere aanbestedingsvorm beter.

Aanbestedingscriteria bepalen vooraf de spelregels waarmee later een van de inschrijvers de opdracht krijgt. Dat zijn dus de regels waar de spelers zich heel bewust naar gedragen, maar ze beschermen hen ook tegen ondoorzichtig gelobby. De opdrachtgever zal een bepaalde prioriteit stellen voor zijn doelen. Het aspect ruimtelijke kwaliteit zal – net zomin als duurzaamheid of beheerkosten – niet altijd bovenaan staan want de aanleiding voor deze nieuwe aanbestedingsvormen was niet dat projecten voordien 'er niet uitzagen'. Dat is een punt dat inhoudelijk wringt bij ontwerpers. Maar

juist dat biedt een kans voor een open speelveld, want alle beloftes uit de inschrijving zullen na gunning ook hard gemaakt moeten worden: materiaalkwaliteit, doorstroming, uiterlijke oplevering, criteria en ruimtelijke kwaliteit.

In deze processen is de ruimtelijk ontwerper een teamlid en geen buitenstaander. De opdrachtgever mag een (deel)oplossing alleen afwijzen als die niet aantoonbaar voldoet aan de eisen. In elke ronde moet het ontwerp dus een antwoord zijn op die eisen, op basis waarvan varianten ontstaan die weer input leveren voor de volgende ontwerpslag. Vanaf dat moment vormt de gekozen ontwerpoplossing het beginpunt en is een vooraf opgesteld beeldkwaliteitplan alleen nog bruikbaar voor validatie achteraf: 'Voldoet het opgeleverde werk aan de ambities?'

Ik betwijfel of, zoals Hank van Tilborg in zijn stuk over Katwijk suggereerde, een speciale politieagent bij elk project moet bewaken of de afgesproken kwaliteit wordt geleverd. En waarop baseren wij dat de architect of landschapsarchitect die rol toekomt? In geïntegreerde projecten heeft volgens mij elk teamlid de taak om te waarschuwen, kijkend naar het project als geheel. Rijkswaterstaat en ProRail zijn hierover helder: in de uitvraag wordt naast de inhoud ook vastgelegd hoe wordt getoetst dat beloftes worden waargemaakt. Daarom moeten opdrachtnemers een gecertificeerd kwaliteitsstelsel hebben. Voor creatievelingen pur sang niet direct iets om naar te verlangen, maar wel een goede basis om elkaar als professionals aan te kunnen spreken als het niet goed loopt. In dat stelsel is zeker ook een plek in te bouwen voor ruimtelijke kwaliteit, als smeermiddel om alle delen bij elkaar te brengen.

Al met al geeft het geen pas om je als ontwerper in naam van ruimtelijke kwaliteit boven andere partijen te stellen. Onafhankelijk van politieke, economische of maatschappelijke motieven is de beroepsgroep immers nooit geweest, of je jezelf nu Studio XYZ noemt of Projectteam ABC. Laten we stoppen om over ontwerper versus aannemer te praten want dat zijn achterhaalde posities. Een passende rol voor ruimtelijk ontwerpers in een *design and construct*-team is om over het geheel ruimtelijke en vormgevingskwaliteit te borgen en – in de nadere uitwerking – aan te scherpen. Juist als je *embedded* durft mee te draaien in *design and construct*-projecten en je creatieve inbreng deelt met het hele team, ben je als ontwerper effectiever.

Egbert Broerse

architect en stedenbouwkundige bij Ballast Nedam